

azonos arányban (!2%) jelölték a saját finanszírozású nyelvtanfolyamot, illetve az önálló tanulást és önképzést, és mindenki 4,2% jelölte meghatározó tényezőként a munkahely által finanszírozott nyelvtanfolyamot. Néhányan (főleg nemzetiségi nyelv esetében) otthon, család-jukban tanulták meg az adott nyelvet (2,8%).

A nyelvismeret terén is érzékelhető különbség az általános és középfokú intézmények közt, de az eltérés nem nagyságrendi. Az 1998-as adatfelvételbe bekerült általános iskolákban a nem nyelvszakos tanárok 30,6%-a, a gimnáziumokban 46,3%, a szakközépiskolákban pedig a gimnáziumokkal lényegében azonos arányban 46,8%-ban jeleztek a tanárok, hogy valamilyen szintű idegennyelv-tudással rendelkeznek.

5. TÁBLA

Nyelvtudással rendelkezők aránya (1999)

	Általános iskola	Középfokú iskolák
Igazgatók	43,4	54,4,
Tanárok (nyelvtanárok nélkül)	41,3	55,1

A tanárok maguk is érzékelik a nyelvtudás fontosságát, és az ezen a téren nap mint nap érzékelhető lemaradásukat. 1999-ben arra a kérdésre, hogy „melyik az a terület, amelyen szívesen fejlesztené tudását”, a válaszadó 845 tanár több mint 41%-a jelölte meg az idegennyelv-tanulást, ami a számítástechnika (47%) után a második helyen került említésre, és megelőzte a szakjához kapcsolódó ismereteket (27,5%) a pedagógiai módszertani ismereteket (14,9%), illetve a nem szakmai jellegű ismeretszerzést (3,6). Érdekes összefüggés, hogy azok közül, akik már rendelkeznek idegennyelv-ismerettel, valamivel többen szertnének nyelvet tanulni, mint azok közül, akik azt jeleztek, nem rendelkeznek használható nyelvtudással.

A tanárok tehát a népesség egészénél magasabb szintű idegennyelv-tudással rendelkeznek, a számok azonban nem „objektív mérén”, vagy gyakorlati próbán, hanem „önbeválláson” alapulnak, a nyelvismeret ennek alapján is zömében alapszintű, nagy arányban csak a megkezdet, de félbehagyott nyelvranuláson, illetve az alig hasznosítható kötelező orosz tanuláson alapszik. Kérdés az is, hogy az új pedagógus-továbbképzési rendszer hatékony eszköze lesz-e annak, hogy az idegen nyelvet jóval kisebb arányban beszélő korosztályok „felzárkózzanak” az élő nyugati nyelvek felé orientálódó, más környezeti feltételek között nyelvtudásia szert tett fiatalabb korcsoportokhoz.

Tót Éva

Nyelvtanulás, nyelvismeret a nem állami felsőoktatásban részt vevő hallgatók körében

A kérdőíves vizsgálat, amely 2000. májusában az OTKA pályázatának keretében készült, az általános és magánfőiskolák, valamint a világító képzést folytató egyházi intézmények hallgatóinak sajátosságait vizsgálta több szempontból. Ez a kuratás a hallgatók nyelvtudásáról, nyelvi ismereteiről is tájékozódott, s emellett a jelenlegi – intézményi vagy azon kívüli – nyelvtanulási szokásokra s ránkérdezett. A vizsgálatban az 5 újonnan átakadt magánfőiskola mellett szerepeltek az egyházi irányítású, világító képzést folytató intézmények (egyetemek és tanítóképző főiskolák) első és harmadik évfolyamos hallgatói, engedély híján ugyanakkor a mintavétel nem terjedt ki

a Pázmány Péter Katolikus Egyetem diákjaira. A megkérdezett hallgatók az előbb vázolt intézményi kör első- és harmadévesinek 10–10%-át tették ki, összesen 600 főt.

A nem állami felsőoktatásban részt vevő hallgatók köre meglehetősen heterogén: az egyes intézmények között mind a képzések típusát, időtartamát, mind pedig a képzések szakirányát tekintve jelentős különbség figyelhető meg. A képzések jellege sok szempontból meghatározó a nyelvismertet tekintve is, a nyelvtudással kapcsolatos eltérő követelmények már a felvételi vizsga illetve a felvételi pontszámítás terén is jelentkeznek, s a különféle szakokon tanulók számára az oklevél megszerzésének nyelvvizsgához, nyelvtudáshoz köthető feltételei is eltérőek. Mindazonáltal – az állami intézményekhez hasonlóan – valamennyi e körbe tartozó intézmény többletponttal jutalmazza az állami nyelvvizsga meglétét, igaz, igencsak eltérő mértékben. Vannak intézmények, amelyek csak a közép- illetve felsőfokú nyelvvizsga meglétét díjazzák, mások csak a „C” típusúért adnak pontot, de olyan intézmény is akad, amelyik az alapfokú nyelvvizsgát is kedvező kiindulási alapként értékeli. A kedvezőbb felvételi elbírálás mellett a (leendő) hallgatókat az is nyelvtanulásra serkenti, hogy a vizsgált intézmények mindegyike valamilyen igazolt nyelvtudáshoz, legalább egy idegen nyelvi zárókollokviumhoz, de az esetek többségében „C” típusú középfokú nyelvvizsgához köti az oklevél kiadását. Az egyes intézmények az intézményi nyelvoktatást tekintve is heterogének: akadnak olyanok, amelyeket kifejezetten piaci szemléletet jellemző e téren, s a hallgatók a nyelvoktatást csak külön díjazás ellenében vehetik igénybe, a többség azonban – legalábbis egy bizonyos szintig – ingyenes lehetőséget biztosít diákjainak a nyelvvizsga megszerzéséhez.

Mind az elsőévesek, mind idősebb társaik kimágasló arányban beszélnek, olvasnak idegen nyelven, a kérdezettek között csak elvétve találtunk olyanokat, akik egyetlen idegen nyelvet sem ismernek. Az első évesek 31, a harmadévesek 28%-a tartozik azok közé, akik egy nyelvet ismernek, 47, illetve 40%-uk két nyelvet ismer, 21 illetve 31%-uk pedig három vagy több idegen nyelven is képes információt szerezni. A magán- illetve alapítványi főiskolák esetében valamivel magasabb azoknak az aránya, akik több nyelvet beszélnek, az egyes intézményeket tekintve azonban e körön belül is számos több különbségek mutathatók ki. A legkevésbé a Gábor Dénes Főiskola hallgatói, a leginkább az üzleti főiskolákon tanulók tűnnek ki idegen nyelvi ismereteikkel. Az egyházi intézmények kedvezőtlenebb szereplése legfőképpen az egyházi tanítóképző főiskolákon tanulók átlagosnál alacsonyabb szintű nyelvi ismereteivel áll összefüggésben, hiszen az egyetemi szintet reprezentáló Károli Gáspár Református Egyetem hallgatóit – közülük is leginkább a BTK-n tanulókat – kifejezetten magas szintű nyelvismertet jellemzi. Az idegen nyelvek ismeretét az érettségit adó középiskola típusa is befolyásolja: azok a hallgatók, akik egyházi vagy önkormányzati gimnáziumban érettségeztek, gyakrabban tarthatnak a több nyelvet ismerők közé, mint szakközépiskolában végzett társaik.

A legmagasabb szintű ismeret az angol nyelvre jellemző, amelyet minden második megkérdezettek valamilyen nyelvvizsgával is tud igazolni, sőt vannak azonban – különösen az első évfolyam hallgatói között –, akik egyelőre hivatalos papírt erről még nem szereztek. A világnyelvek közül a második legnépszerűbb a német, amely már valamivel alacsonyabb a nyelvvizsgával is rendelkezők részaránya. A francia, de különösképpen az orosz és a spanyol esetében még jellemzőbb, hogy a nyelvtudást hivatalos nyelvvizsga-bizonyítvány nem támasztja alá. Az előzőekben felsorolt öt világnyelv közül az első évfolyamon tanulók 35%-a egyet, 48%-a kettőt, 16%-a pedig háromat vagy többet beszél, s ezek az arányok a két évfolyam esetében csak kis mértékben térnek el egymástól a harmadévesek javára.

A nyelvismertet – amint azt az 1. táblából is látjuk – nem jár együtt automatikusan valamilyen nyelvvizsga létfelével. A nem állami felsőoktatásban részt vevő hallgatók egyharmada nem

rendelkezik nyelvvizsgával, de különösen a felsőbb évfolyamokon jelentős arányban tanulnak olyanok, akik 3 vagy több nyelvből is bizonyítványt szereztek.

1. TÁBLA

A nyelvismeret nyelvenként és évfolyamonként (százalékos arányok, N = 600)

	Nincs nyelvvizsga		Alapfokon		Középfokon		Felsőfokon		Nem beszéli	
	I.	III.	I.	III.	I.	III.	I.	III.	I.	III.
Angol	41	35	11	10	27	24	13	18	10	14
Német	27	29	8	7	19	16	5	7	40	41
Francia	12	15	3	5	1	5	0	1	84	74
Orosz	8	5	-	2	1	2	0	1	92	90
Spanyol	5	5	0	1	0	2	-	-	95	92
Egyéb	10	14	1	5	1	3	1	3	87	75

2. TÁBLA

A hallgatónak hány nyelvből van nyelvvizsgája? (százalékos arányok)

	1. évfolyam (N = 370)	3. évfolyam (N = 230)
Nincs nyelvvizsgája	34	31
Egy nyelvből	44	40
Két nyelvből	21	20
Három vagy több nyelvből	2	9

Amennyiben a nyelvvizsgákat a munkaerőpiaci szempontból érdemi tudást jelentő közép- és felsőfokú szintre szűkítjük le, a hallgatók 44%-a tartozik abba a csoportba, amelyik nem rendelkezik ilyen papírral, 42%-uk egy nyelvből, a többiek pedig többből is szereztek bizonyítványt.

Bár a szülők iskolai végzettsége magát a nyelvismeretet is befolyásolja, még nagyobb hatást gyakorol a nyelvvizsgák(l) létére vagy nem létére. A legfeljebb szakmunkásképző intézetet végzett apával rendelkező hallgatók 62%-a nem rendelkezik semmilyen szintű nyelvvizsgával, az ebbe a körbe tartozók háromnegyede pedig a megszerzendő oklevél és a későbbi szakmai karrier szempontjából érdemi előrelépést jelentő közép- illetve felsőszintű nyelvvizsga papírral. Ugyanezek az arányok a felsőfokú végzettségű apával rendelkezők esetében 24, illetve 32%-osak. Az előzőeket tovább árnyalja az is, hogy minél magasabb iskolázottságú szülői háttérrel rendelkezik a hallgató, annál valószínűbb, hogy nem csupán egy, hanem több nyelvből is sikeres nyelvvizsgát tett. A hallgatók családi háttérének vizsgálatakor érdemes felhívunk a figyelmet a családi anyagi háttér befolyásoló hatására is: a hallgatók azon csoportjában, ahol kifejezetten alacsony az egy főre jutó jövedelem ugrásszerűen megnő azoknak az aránya, akik nem rendelkeznek semmilyen nyelvvizsgával.

A középiskolai eredet a nyelvvizsgák szintjén is számottevő jelentőséggel bír: a középiskolákat felvételi rangsoruk szerint csoportosítva az első 30 helyen szereplő intézmények végzettségi sokkal nagyobb arányban tartoznak azok közé, akik rendelkeznek nyelvvizsgával, különösen ha az összehasonlítási a közép- és felsőfokú nyelvvizsga bizonyítvány szintjén tesszük meg (69%-uk). A középiskolai eredetet más összetételben vizsgálva az figyelhető meg, hogy az önkormányzati gimnáziumokban végzettek a vizsgált hallgatói csoporton belül nyelvvizsgák

terén kedvezőbb helyzetben vannak az egyházi gimnáziumokban illetve a szakközépiskolákban végzettekhez képest.

Az egyes felsőoktatási intézmények hallgatóit külön-külön vizsgálva, a már megszerzett nyelvvizsga szempontjából legkedvezőbb helyzetben a Modern Üzleti Tudományok Főiskolája és a Nemzetközi Üzleti Főiskola, valamint a Károli Egyetem diákjai vannak. Ez valószínűleg összefüggésben áll mind a választott szakkal, mind az azokhoz szükséges felvételi követelményekkel, illetve az intézmény képzési rendszerével. Az említett intézmények mindegyikében ugyanis – legalábbis a legtöbb szakon – minimum „C” típusú középfokú nyelvvizsga szükségeletetik a felvételihez, illetve az érdemi előrehaladáshoz, hiszen egyes intézményekben az itthoni vagy a külföldi képzés, szakmai gyakorlat során elengedhetetlen az idegen nyelv ismerete.

A hallgatók egyharmada jelezte, hogy jelenleg nem tanul semmilyen idegen nyelvet, a többiek között azonban sokan vannak, akik több módon is igyekeznek tökéletesíteni nyelvtudásukat. A legtöbben az egyetemen, főiskolán vesznek részt nyelvoktatásban, a kérdezettek mintegy fele számolt be ilyenről. Az itteni nyelvoktatásért a hallgatóknak csak egy kisebb része fizet, a többség ingyenes lehetőséggént kapja a nyelvtanulást. Az egyes intézményekben tanulók természetesen az egyetemi, főiskolai nyelvőrákat tekintve is eltérő helyzetben vannak, hiszen egészen más képzést igényel ebből a szempontból a nyelvszakos vagy a nyelvigényes szakokon tanuló hallgató, mint a többiek.

A nyelviskolai idegen nyelvi képzést a hallgatók egy kisebb része választja, a felsőbb évesek valamivel gyakrabban, mint első éves társaik. Ehhez vélhetően hozzájárul az, hogy egyrészt a diplomászerzés időpontjának közeledése számukra égetően sürgőssé teszi valamilyen nyelvvizsga megszerzését, másrészt a legtöbb intézmény csak bizonyos óraszámig biztosít lehetőséget diákjainak az ingyenes nyelvi képzésre. A nyelviskolákban fizetendő félévi díj átlagosan 20 ezer Ft-ra tehető az ezt a szolgáltatást igénybe vevők körében. A nyelviskolai képzést az átlagosnál jóval gyakrabban választják az Általános Vállalkozási Főiskola hallgatói, akik intézményükben is csak külön díjazás ellenében vehetik igénybe az idegennyelv-tanulást.

3. TÁBLA

A jelenleg idegen nyelvet tanulók aránya

	1. évfolyam (N = 370)	3. évfolyam (N = 230)
A felsőoktatási intézményben	53	50
Nyelviskolában	4	9
Más módon	15	11

A nyelvtanulás egyéb módjait (egyenileg, magán nyelvtanár segítségével stb.) a kérdezettek több, mint egytizede választotta. A nyelvtanulásnak ez a módja is nagyjából az előzőhöz hasonló összeget vesz igénybe félévente, a hallgatók átlagosan 22 ezer Ft-ot adnak ki erre a célra, igaz, az ily módonon nyelvet tanulók csaknem egyharmada nem fizet érte.

A jelenlegi nyelvtanulás nemcsak azokra jellemző, akiknek még nincs közép- vagy felsőfokú nyelvvizsgájuk, sőt éppen ellenkezőleg, az idegen nyelvet tanulók között magasabb arányban vannak azok, akik egy vagy több nyelvből szereztek már nyelvvizsga-bizonyítványt. Ennek valószínűleg részben az az oka, hogy a megkérdezett hallgatók egy része nyelvigényes szakokon tanul, s az egyetemi, főiskolai képzés keretében is tökéletesítő már meglévő nyelvtudását, illetve szakmai elemekkel egészít ki azt, másrészt viszont az is valósán láttható, hogy a nyelvtanulás egyben új nyelv megismerését is jelenti, hiszen a valamely világnyelvből felsőfokú

vizsgával rendelkezők körében még az átlagosnál is jóval magasabb mértékben van jelen az idegen nyelv tanulása.

Az adatok azt mutatják, hogy a nem állami felsőoktatásban részt vevő hallgatók tanulmányaiiban fontos szerepet játszik az idegen nyelv(ek) ismerete, igaz intézményenként, szakonként eltérő mértékben. Az a tény, hogy a vizsgált hallgatók között csak elenyésző volt azoknak az aránya, akik nem ismernek, nem beszélnek idegen nyelveket, minden valószínűség szerint egyrészt a középiskolai oktatásnak, másrészt a felvételi követelményeknek, felvételi prioritásknak köszönhető. Jóllehet a hallgatók egy jelentős részénél a nyelvtudás nem párosul nyelvvizsga bizonyítvánnyal, a diploma megszerzésének feltételei között szereplő nyelvvizsga, illetve a későbbi kedvezőbb karrierlehetőségek sok hallgatót ösztönöznek nyelvtanulásra.

Szemerszki Marianna

Idegennyelvi különórák szerepe a középiskolában⁷

Az a tény, hogy napjainkban tömegesen veszik igénybe az iskolarendszeren kívüli képzés nyújtotta lehetőségeket, azt látszik bizonyítani, hogy az iskolai sikeresség biztosításához szükség van olyan többlettudásra is, melyhez az iskola épületén kívül lehet hozzájutni. A kiélezett versenyt mutatja, hogy minél magasabb végzettség megszerzéséről van szó, annál inkább hátrányba kerülnek azok, akik nem jártak a megfelelő különórákra. A kutatások alapján kiderül, hogy a társadalmilag kedvezőtlenebb helyzetből érkezők körében is nő az áldozatvállalási készség a különórák látogatására és finanszírozására. Az idevágó adatok arról mesélnek, hogy a rendszerváltás után a különórára járók aránya minden társadalmi réteg esetében nőtt.⁸

Úgy gondoljuk nem hiábavaló közelebbről megvizsgálni, milyen szerepet tölt be az idegen nyelvek iskolarendszeren kívüli tanítása az oktatási rendszeren belül. Így arra keressük a választ, vajon az idegennyelvi különórák látogatása a középiskolai miliőben természetesnek tűnik-e, azaz olyan plusz befektetés, melynek értékét a szülő vagy a tanuló felismeri társadalmi származásától, hozott kulturális tőkéjétől függetlenül. Az *esélykiegyenlítő hipotézist* arra alapozzuk, hogy a középiskolák tanulói már átestek az iskolarendszer két szelekciós lépcsőjén is: általános iskola után továbbtanultak, valamint a szakmunkásképző helyett érettségit adó intézményt választottak, a gimnazisták egy harmadikoni is: nem szakközépiskolába mentek. És így tovább a felsőoktatásba felvettekig. Tehát itt már egy „válogatott” társaságról van szó, ahol egyrészt felülreprezentáltak a magasabb iskolai végzettségű szülők gyerekei, másrészt azok a származásukat tekintve hátrányosabb helyzetű tanulók, akikkel itt találkozhatunk, már leküzdöttek hátrányuk egy részét. Az iskolán kívüli nyelvőrá így az iskolarendszer „felsőbb köreiben” már egyre kevésbé jelenik meg mint otthonról hozott előny.

Vagy ellenkezőleg, a különórára járás olyan attitűdhöz kötődik, mely szerves része a hozott kulturális tőkének, azaz a társadalmi esélyegyenlőtlenségek átörökítésének eszköze. Az átörökítő hipotézis szerint az idegen nyelvű különórára járás (is) az elit stratégiáját szolgálja, így tehát annak a döntésnek a meghozatalában, hogy külön órán is tanuljon nyelvet egy középiskolás diákok, a kulturális tőke játssza a legjelentősebb szerepet. E hipotézist akkor tekintjük igazoltnak, ha a különböző szelekciós szinteket összehasonlíva azt találjuk, hogy felfelé haladva egyre inkább vagy közel azonos mértékben a társadalmilag kedvezőbb helyzetből érkezők élnek az idegennyelvi különóra kínálta lehetőségekkel.

7 Ez a munka egy kutatószeminárium keretében készült az ELTE Szociológia Intézetében, és nem jöhett volna létre Róbert Péter segítsége nélkül, akinek ezúton is szeretnénk köszönetet mondani.

8 Az általános iskolába járók 60, a középiskolába járók 40%-a jár valamilyen külön költséggel járó különórára.